

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11069508>

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INTEGRATSIYALASHGAN MASHG‘ULOTLAR ASOSIDA BOLALARNI INTELLEKTINI RIVOJLANTIRISH

Ismailova Nozima Umaraliyevna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda integratsiyalashgan mashg‘ulotlarning tutgan o‘rni hamda integratsiyalashgan mashg‘ulotlarning nima sababdan qo‘llash kerakligi haqida ma‘lumotlar berilgan. Shuningdek, boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarni integratsiyalashgan ta‘lim asosida bolalarning intellektini rivojlantirish haqida ko‘plab ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: integratsiyalashgan ta‘lim, intiluvchanlik, qiziquvchanlik, psixik jarayonlar, strategik maqsadlar, tafakkur, iroda, differensialangan tizim, o‘qitish metodlari.

Аннотация: В данной статье представлена информация о роли интегрированного обучения в начальном образовании и о том, почему следует использовать интегрированное обучение. Также дается много информации о развитии детского интеллекта на основе интегрированного обучения детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: интегрированное образование, стремление, любознательность, психические процессы, стратегические цели, мышление, воля, дифференцированная система, методы обучения.

Annotation: This article provides information about the role of integrated training in primary education and why integrated training should be used. Also, a lot of information about the development of children’s intellect on the basis of integrated education of children of primary school age is given.

Key words: integrated education, aspiration, curiosity, mental processes, strategic goals, thinking, will, differentiated system, teaching methods.

Boshlang'ich ta'limda integratsiyalashgan darslarning asosi keng qamrovli tushunchalarni o'quvchilarga o'rgatilishidir. Tushunchalarning turli jabhalarda qo'llanilishi o'quvchilarning qiziqishini orttiradi. Qiziqish bu - olingan bilimlarni xotirada uzoq muddatga saqlanilishini kafolatlaydi. Qiziqish-shaxsning o'zi uchun qimmatli va yoqimli bo'lgan muayyan narsa va hodisaga munosabati. Bunda insonning o'ziga xos xususiyati bevosita mujassamlashadi. Qiziqish bilimlarni ongli, puxta, barqaror, anglagan holda o'zlashtirishda, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda qo'l keladi, shaxs qobiliyati, zehni, uquvchanligini rivojlantirishga, olamni mukammalroq tushunishiga yordam beradi. Qiziqish insonda intilish, faollik, ichki turtki, ehtiyojni ro'yobga chiqarish manbai vazifasini bajaradi. Qiziqish shaxsning borliqqa tanlab munosabatda bo'lishida, o'ziga xos qaror qabul qilishida, o'zini o'zi nazorat eta bilishida, maqsadga intiluvchanligida, yuzaga kelgan to'siqlarni yengishida ifodalanadi. Qiziqishlar shaxsiy va ijtimoiy, bevosita va bilvosita, keng va tor, beqaror va barqaror bo'ladi. Qiziqish sinchkovlik, qiziquvchanlik, bilishni o'z ichiga oladi.

Odamlarni shaxsiy qiziqishini idora qilishga o'rgatish, bu yo'nalishda mashqlantirish, treninglar, testlardan foydalanish intiluvchan, to'liqmas xislatlarni shakllantirishga yordam beradi [1]. Shaxsning individual xususiyati bo'lgan qiziqish-havaslar uning hamma psixik jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi. Kishining qobiliyatlarining o'sishi ham ma'lum darajada undagi qiziqishlar bilan belgilanadi. Bizdagi idrok etish, esda qoldirish, esga tushurish, xayol, tafakkur va iroda jarayonlari qiziqish orqali faollashadi. Qiziqish kishi diqqatining kuchli va barqaror bo'lishiga yordam qiladi, bizning tuyg'u-hissiyotlarimizning, shuningdek, qiziqishlarimizning ham kuchli va barqaror bo'lishiga yordam beradi [3]. Integratsiyalashgan darslarda o'quvchilarning psixik jarayonlari haqida ko'plab olimlar izlanishgan. Maktab ta'limini integratsiyalash jarayonining psixologik asosi sifatida olim Y.A.Samarinning assotsiativ tafakkur to'g'risidagi fikrlari olinishi mumkin. Bu fikrlarning mazmuni shundaki, har qanday bilim bu o'xshatish, bilimlar tizimi esa o'xshatishlar tizimidir.

Bugungi kunda yurtimizda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan mazkur

sohadagi islohotlar izchil davom ettirilib, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini hozirgi zamon talablari va standartlari asosida rivojlantirish, ularni rekonstruktsiya va modernizatsiya qilishga qaratilayotgan e'tibor zahirida ham kelajagimiz egalari- ning hech kimdan kam bo'lmay ulg'ayishlari hamda buyuk ajdodlarga munosib voris bo'lib voyaga etishlarini ta'minlashdek, ezgu maqsad mujassamligi, davlatimiz rahbarining qarori bilan tasdiqlangan "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021-yillarga mo'ljallangan dastur" da keng ko'lamli strategik maqsadlar, muhim vazifalar belgilangani bilan ahamiyatlidir.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim-tizimida qayta ishlangan "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari"², "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturining e'lon qilinishi, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya" qonuni O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi yangilanishi fikrimiz dalilidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlangan, jismonan sog'lom, aqlan etuk va ma'naviy jihatdan shakllangan etib voyaga etkazish dolzarb vazifalardan biri bo'lib kelmoqda. Shu maqsadda, ertaklar orqali bolalar nutqini o'stirish va ularning ma'naviy kamolotini shakllantirish uchun MTT tarbiyachilari quyidagi kabi integrallashtirilgan mashg'ulotlarni olib borishlari mumkin. Tayyorlov guruhida "Ertaklar yaxshilikka etaklar" mavzusida integrallashtirilgan mashg'ulot Maqsad: ertak mazmuni asosida bolalarda ezgu hislatlarni tarbiyalash hamda insoniy fazilatlarni targ'ib etish bilan ularning axloqiy sifatlariga ijobiy ta'sir etish, bolalar o'rtasida o'zaro do'stona munosabatni shakllantirish va mustaqil ijodiy fikrlashga o'rgatish.

Bolalar bilimlarini kengaytirishga yo'naltirilgan interfaol usullar: - muammoli vaziyat, tushuntirish, aqliy hujum metodi, enerjayzer, "Bog'dagi gullar" amaliy ish, so'z o'yini, M. Montessori metodi.

Hozirgi globallashtirish davrida boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarni ilm olish jarayonlarini va bosqichlarini yanada takomillashtirish uchun xorijiy tajribalar o'rganilib kelinmoqda hamda eng saralari bugungi kunda boshlang'ich sinf maktab doirasida tatbiq etilyapti. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatib kelmoqdaki, boshlang'ich

sinflardagi fanlarni o‘zaro bog‘lab, umumlashtirib o‘tish ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Fanlararo o‘zaro bog‘liqlik ya‘ni fanlarni integratsiya qilish o‘quvchilar faolligini oshirishda, darsni yananda qiziqarli olib borishda, yangicha metodlardan foydalanishga olib keladi. Integratsiyalashgan ta‘lim o‘quvchilarga bir nechta fanlar bo‘yicha (chegaradosh va asosiy fanlar) asosida o‘z bilim va ko‘nikmalarini namoyish qilish uchun o‘quv kurslari orasidagi imkoniyatlarni ta‘minlaydi. Ushbu oliy ta‘lim konsepsiyasi ta‘lim sohasidagi mutaxassislarni fan fanlarini birlashtiruvchi faoliyatni rag‘batlantirishga undaydigan integratsiyalashgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish dasturining bir qismini tashkil qiladi. Yosh bolalardan yangi va ilgari kashf etilmagan kontentga yaqinlashganda, oldingi o‘rganishlari va bilimlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishlari integratsiyalashgan darsning sifat va samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi. Integratsiya hamda integratsiyalash so‘zining ma‘nosiga keladigan bo‘lsak, (lot.dan) - qayta tiklash; tizimning alohida differensiyalangan qismlari va funktsiyalarining bir butunga o‘zaro bog‘lanish holati, shuningdek, bunga olib keladigan jarayon hisoblanadi. Integratsiya tushunchasini biz nafaqat ta‘lim vositasi sifatida balki sifatli ta‘limga erishishning eng oson yo‘li sifatida ham ko‘rishimiz mumkin. Hozirgi kunda O‘zbekistonda ham boshlang‘ich sinflar doirasida integratsiyalashgan darslar keng tus olib bormoqda. Eng quvonarlisi shundaki, bu usul orqali boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarni o‘qitish har jihatdan ustuvorlikni beradi. Ular quyidagicha: Birinchidan, Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar uchun qiyin deb hisoblangan fanlar integratsiyalashgan darslar yordamida hamda qo‘llaniladigan metodikalar orqali yana ham oson va tushunarli bo‘ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun tabiiy fanlarga nisbatan ham qiziqish uyg‘onadi desak adashmagan bo‘lamiz. Ikkinchidan, Boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilar doimo diqqatlarini bir nuqtaga qarata olmaydilar. Bu jarayon uzog‘i bilan 10-15 daqiqani olishi mumkin. Shunday vaziyatlarda biz mana shu vaqt oralig‘ida 1 ta fanga oid bo‘lgan tushunchani 2-3 ta bir-biriga aloqador bo‘lgan fanlarni ham birlashtirib o‘tishimiz mumkin. Qisqa vaqt ichida bolaga o‘zi bilmagan holatda ko‘p ma‘lumotni singdirishimiz mumkin. O‘qitish metodikalari haqida gap borganda, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar

uchun foydalanishimiz mumkin bo'lgan metodikalar ro'yxati juda ham katta. Biz o'qitish metodikalarni tanlagan vaqtimizda ham eng avvalo, bolaning yoshini, sinfini, qiziqishini inobatga olishimiz zarur. Shu o'rinda zarur bir eslatmani aytib o'tmasak bo'lmaydi. Bir o'qituvchi uchun samarali bo'lgan yondashuv yoki yechim boshqa metodist uchun foydali bo'lishi shart emas, chunki har bir usul, vosita va uslub o'z shakl va mohiyatiga ega, umumiy ta'lim maqsadlariga erishish uchun turli xil vositalar va usullardan foydalanadi. Shuning uchun ko'plab o'qituvchilar turli xil yondashuvlardan ba'zi g'oyalarni ajratib olishga harakat qiladilar, ularni aralashtirib, o'quvchilar va maktab ehtiyojlari va boshqa holatlarga qarab yagona o'qitish usuliga qo'shishadi. Bu har doim ham to'g'ri yechim emas. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni o'qitadigan metodist va o'qituvchilar yagona o'qitish usuli bilan cheklanib qolmasliklari kerak. Har bir dars o'zgacha yondashuv, kreativlik hamda zamon bilan hamnafas tarzda o'tilishi kerak.

Yosh bolalarga ma'lumot va bilim o'rtasidagi kognitiv aloqalarni rag'batlantiradigan keng ko'lamli fanlarni o'rganish imkoniyatini berish orqali biz o'quvchilarga ularning kattalar hayotiga va keyingi ta'lim sayohatlariga o'tadigan asosiy ko'nikmalarni, yo'l-yo'riqlarni beramiz. Shu o'rinda Irlandiya maktablaridagi o'qitish tizimini aytib o'tmasak bo'lmaydi. Bu davlatdagi boshlang'ich ta'lim maktablarini muvaffaqiyat siri shundaki, o'qituvchilar ma'lumotni aniq o'rgatmasdan va ajratmasdan, bir qator mavzu g'oyalarini o'qitishga yaxlit yondashuvni qo'llash o'rganish uchun tabiiy asos yaratadi. Shuningdek, ular yangi mavzu doirasidagi yangi bir termin yoki tushunchani yarmini aytib yoki qiziqarli joyida to'xtatishadi, bunday vaziyada kichik maktab yoshidagi bolalarda shu ma'lumotni tezroq bilish va o'rganish istagi paydo bo'ladi. Integratsiyalashgan ta'limni sinfga qanday kiritish mumkin? Farzandlarimizga yangi ko'nikma va bilimlarni o'rgatishda biz ko'pincha yaxlit yoki umumiy bo'lgan mahorat to'plamiga hissa qo'shadigan muayyan elementlar ustida ishlash uchun ko'p vaqt sarflaymiz. Misol uchun, biz til o'rganishni o'rganayotganimizda, biz o'qish, yozish, tinglash va gapirish qobiliyatlariga e'tibor qaratishimiz mumkin, ammo bu to'rtta asosiy savodxonlik ko'nikmalari samarali

muloqot qilish qobiliyatimizga hissa qo'shishiga qaramay, muqobil vaqtda va alohida. Agar biz o'quvchilarimiz o'z ta'lim imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishlarini va turli xil vositalar orqali ajoyib kommunikator bo'lishlarini istasak, biz ushbu asosiy elementlarni haqiqiy o'rganish tajribasiga birlashtirishimiz kerak. Masalan, gapirish va tinglash qobiliyatlarini oling. Bu ikki ko'nikma ham qabul qiluvchi va biz tinglaganimizda va keyin javob berganimizda miyaning turli qismlarini jalb qilishimizni talab qiladi. Yakka holda o'qitilganda, biz o'quvchilarga ikkalasi o'rtasida kognitiv bog'lanishni qiyinlashtiramiz. Biroq, integratsiyalashgan usulda o'qitilganda, biz o'quvchilarga boshqalar bilan muloqot qilishda ko'pincha haqiqiy dunyoda foydalanadigan asosiy ko'nikmalarni kontekstualashtirish imkoniyatini beramiz.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, integratsiyalashgan dars har jihatdan sifatli va samarali vosita hisoblanadi. Integratsiyalashgan fanlar tabiat haqidagi bilimlarni rivojlantirishga qaratilgan hamda xorijiy mamlakatlarning o'quv rejalariga kiritilgan. Bu shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan fanlar, ayniqsa, tabiiy fanlarga ko'proq e'tibor qaratilganligini anglashimiz mumkin. Shuning uchun ham tabiat-jamiyat munosabatlarni uyg'unlashtirish masalalari, murakkab fanlararo aloqalarni o'rnatishning o'quv rejaları va dasturlarida atrof-muhit bilan mamlakatimizning umumta'lim maktablari katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://www.twinkl.com/teaching-wiki/integrated-learning>
2. <https://jdpu.uz/wp-content/uploads/2021/04/Boshlangich-talimningintegratsiyalashgan-pedagogikasi.Mavlonova.pdf>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-maktabdaintegratsiyalashgan-talimdan-foydalanishning-metodik-xususiyatlari/viewer>
4. <https://happynumbers.com/blog/list-of-teaching-methodologies-primaryschool/>
5. 2017-2021 yillarda Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29- dekabr. PQ-2707-sonli Qarori.
6. "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi to'g'risidagi nizomi hamda Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti ustavini tasdiqlash haqida"gi qarori. 2017-yil 21-noyabr. 929-son qarori. Ilk qadam. – Toshkent, 2018.
7. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. 2019-yil. 16-dekabr. O'RQ-595-son
8. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha